

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Вища освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / За заг. ред. А.П.Зайця, В.С.Журавського. – К.: Форум, 2003.
7. Педагогічні технології: теорія і практика: Навчальний посібник /За ред. проф. М.В.Грицької. – Полт. держ. пед. ун-т. ім. В.Г.Короленка. – П., АСМІ, 2004.
8. Селевко Г. Воспитательная система саморазвития школьника завоевывает признание практиков: Школа и воспитание: [Опыт России] //Народное образование. – 2004. - №8. – С.155-164.

***Резюме.** В статті автор розглядає характерні особливості раннього юнацького віку, обґрунтовує зміст професійного самоопределення, аналізує мотиви вибору майбутньої професії старшокласника в контексті визначення його життєвих перспектив і особистого самоствердження.*

***Summary.** In the article the author observes proper peculiarities of early youthful age, grounds the content of professional self-determination, analyses the motives of senior's choice of future profession in the context of the determination of his vital perspectives and personal self-realization.*

УДК: 159.923:37.011.31

О.І. АРТЕМОВА

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

***Резюме.** В статті розглядається креативність як психологічна проблема, виокремлені провідні ознаки креативності, акцентується увага на питаннях формування креативних здібностей учнів та професійного становлення і розвитку креативної особистості майбутнього педагога.*

***Ключові слова:** креативність, креативна особистість, професійне самовиявлення.*

***Постановка проблеми.** Рушійною силою розвитку людства завжди була потреба постійного вдосконалення. Розвиток особистості – це безперервний процес пошуку реалізації самого себе у суспільстві. Сьогодні проблема розвитку креативних здібностей, що удосконалюють особистість, стає особливо актуальною. Розвиток креативної особистості відбувається в процесі творчої діяльності і є предметом особливої уваги з боку держави, адже творча праця є одним із вирішальних факторів соціально-економічного та культурного розквіту країни, з однієї сторони, а з другої, творча діяльність – ефективний засіб гармонійного розвитку людини, креативної особистості, її духовного, морального та фізичного вдосконалення. Сьогодні проблема формування креативної особистості стала популярною не лише у вузьких колах науковців, але серед багатьох батьків, які особливо зацікавлені у щасливій долі своїх дітей. На процес формування креативної особистості мають вплив суспільство, сім'я, але головне місце відводиться школі. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що креативні здібності людини особливо інтенсивно розвиваються у процесі навчання, якщо воно організовано належним чином. Дослідження Л.С.Виготського, П.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, О.К.Дусавицького, А.З.Зака, Л.В.Занкова, Д.Б. Ельконіна, О.М.Леонтьєва та багатьох інших свідчать, що у навчальному процесі закладено практично невичерпні можливості для розвитку творчих здібностей школярів, формування креативних особистостей. Значних успіхів у практичному розв'язанні цієї проблеми домоглися такі відомі педагоги як Ш.О.Амонашвілі, С.М.Лисенкова, В.Ф.Шаталов та інші. Проте на практиці творчий підхід до розв'язання завдань навчання та виховання учнів скоріше є винятком, можливості навчально-виховного процесу для розвитку креативних здібностей школярів використовуються далеко не повністю. Головна причина такого становища полягає в тому, що, незважаючи на загальне визнання творчого характеру професійно-педагогічної діяльності вчителя, переважна більшість педагогів недостатньо до неї підготовлена (4, с. 75). Сучасна школа вимагає від учителя бути насамперед креативною особистістю, працювати творчо, щоб розвивати в учнів творчі здібності, тобто виховувати таких же креативних особистостей.*

Актуальність статті визначається сучасними концепціями розбудови освіти в Україні в напрямку забезпечення всебічного розвитку особистості. Оновлення змісту освіти, задоволення сучасних потреб особистості і суспільства вимагає подальшого вдосконалення процесу навчання і виховання. Креативні здібності школярів можуть успішно розвиватися за умови відповідного підходу вчителя до організації педагогічного процесу. Успішне розв'язання цієї проблеми вирішальною мірою залежить від творчості вчителя, його загальної культури, ерудиції та професійної майстерності. Виходячи з означених позицій, зауважимо, що виховувати креативну особистість майбутнього вчителя потрібно ще в університеті під час підготовки педагогічних кадрів. Необхідність цілеспрямованої і систематичної роботи з питань професійного становлення і розвитку креативної особистості майбутнього педагога зумовлена зростаючими вимогами суспільства до рівня фахової підготовки вчителів. Досвід засвідчує, що низький рівень підготовки вчителів до професійно-педагогічного самовдосконалення, найчастіше є причиною низького рівня творчої активності вчителя, вияву його креативності.

У даній статті зупинимося детальніше на питаннях креативності та зазначимо, що ця проблема багатоаспектна і має декілька ліній аналізу. У психології це обґрунтування понять креативність, творчість, творча діяльність, творча активність, творчий потенціал (Л.Г.Алексеева, Л.М. Анциферова, Г.О.Балл, Д.Б.Богоявленська, В.Н.Бондаровська, Л.Ф. Бурлачук, Н.О.Ветлугіна, Л.С.Виготський, І.П.Волков, Ч.М. Гаджиев, Г.Н.Голіцин, Л.Л.Гурова, О.Н. Данилов, В.А. Єлисеєв, В.К. Зарецький, В.Н.Козленко, О.М.Леонтьєв, І.Я.Лернер, О.М.Матюшкін, В.О.Моляко, В.М.Петров, Я.О. Пономарьов, С.Л.Рубіштейн, І.Н.Семенов, С.Ю. Степанов, О.Я.Чебикін, В.М.Ямницький та ін.); видів творчості і їх структури (П. Енгельмеєр, Г.Сельє, Г.Уоллес та ін.); критеріїв креативності (К.Бейттел, Дж. Гілфорд, В.П.Зінченко, І.П.Калошина, В.Лоуєнфельд, О.К.Тихомиров та ін.); принципів заохочення креативності (П.Торренс); етапів творчого процесу (Ж.Адамар, Дж. Дьон, Я.О.Пonomарьов, А.Пуанкаре, В.І.Шинкаренко); механізмів творчості (А.В. Брушлинський, Л.А.Говорова, Я.О.Пonomарьов, Ю.А. Самарін, О.К.Тихомиров та ін.).

Проблема креативності була в центрі уваги педагогічної науки (Я.А.Коменський, О.В.Духнович, К.Д.Ушинський, Т.Г.Лубенець, С.Ф.Русова, П.П.Блонський, В.О.Сухомлинський, А.Ф.Музиченко, О.Я Савченко та ін.), однак вчені більше оперували поняттям творчість, ототожнюючи їх. Зупинимося детальніше на характеристиці феномена «креативність», під якою здебільшого в сучасній науковій літературі розуміють здатність до продукування нового, чогось оригінального. Розведемо поняття „творчість” і „креативність”, оскільки вони не ототожнюються. Креативність як здібність визначає успішність творчості у процесуальному та кінцевому продукті. Підтвердження правильності нашого розуміння проблеми знаходимо у сучасних довідкових джерелах. Так, у словнику-довіднику з психодіагностики зазначено, що „здібність продукувати нові ідеї, знаходити нетрадиційні способи вирішення проблемних завдань була відділена від інших здібностей і названа креативністю” (3, с.311). Креативність психологічна проблема і тлумачиться у психологічному словнику як „творчі можливості (здібності) людини, що можуть проявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, що характеризують особистість у цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення; як „рівень творчої обдарованості, здібності до творчості, і складають відносно стійку характеристику особистості” (6, с.181), тобто як особистісну характеристику, як здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв’язувати проблемні ситуації.

За визначенням В.Н.Козленко, креативність – потреба, пошуково-перетворювальне ставлення особистості до довкілля і самого себе, яке виявляється в пошуково-перетворювальній активності. Креативність оцінюється за показниками швидкості перебігу творчих процесів, гнучкості, оригінальності і роздробленості ідей. Високі показники креативності у дітей вказують на можливість досягнень за наявності високої мотивації до творчості і оволодіння необхідними творчими вміннями. Розвитку креативності перешкоджають стійкі стереотипи в мисленні і поведінці, схилення перед авторитетами, намагання уникнути ризику, прагнення до успіху за будь-яку ціну та ін. (6, с.181). А.М.Богуш трактує креативність „як здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, вірші, малюнки і конструкції за задумкою” (2, с.15).

Психологи розглядають креативність як не тотожну інтелекту функцію (як це було в 60-х роках, коли ототожнювали рівень інтелекту з рівнем креативності) цілісної особистості, що залежить від цілого комплексу її психологічних характеристик. Центральний напрямок дослідження креативності психологами – це вияв особистісних якостей, з якими вона пов’язана. Виокремимо провідні ознаки креативності: це потреба, здатність, здібність, рівень творчої обдарованості; особистісна характеристика; нетрадиційне, оригінальне мислення; нетрадиційний спосіб вирішення нових проблемних завдань; творчі можливості людини; пошуково-перетворювальна активність. Пригадаємо провідні ідеї феномена „творчість”: це процес, діяльність, продукт; створення нових матеріальних, духовних цінностей; сукупність новоствореного кимось; відкриття; винахід. Як бачимо, провідним у трактуванні творчості виступає діяльно-процесуальний підхід з конкретно вираженим кінцевим результатом.

Більш дослідженою проблема креативності є в зарубіжній літературі. Вивчення і вимірювання креативності за кордоном здійснювалося в таких основних напрямках: особистісному (вплив на креативність особистісних рис) і пізнавальному (вплив на креативність інтелектуальних пізнавальних особливостей). Особистісні компоненти – сила Я, домінантність (самостійність, сміливість, незалежність, ігнорування соціальних умовностей і авторитетів); проникненість (точність, зібраність); радикалізм (гнучкість, експериментальне відношення до життєвих проблем, критичне відношення до догм, терпимість до протиріч і неясностей); незалежність. Інтелектуальний компонент розглядається як особливий тип інтелектуальних здібностей, що забезпечували б успіх у творчій діяльності і визначається як чутливість до проблем, легкість генерування ідей, гнучкість та оригінальність (М. К.Акімова, Дж.Гілфорд, Ф.Баррон, Р.С.Тафель, В.М.Файн). Креативність є інтегральним утворенням, що включає в себе визначені особливості пізнавальних процесів (інтелектуальний компонент) і деякі властивості особистості (особистісний компонент), які разом складають творчий потенціал людини, професійну компетенцію.

Новою фазою дослідження креативності постали тести її вимірювання. Найбільш відомі тести для вимірювання пізнавального і особистісного аспектів креативності розробили Дж.Гілфорд і П.Торренс, хоча результати використання цих тестів суперечливі, їх валідність не доведена. Дж.Гілфорд у своїх роботах виділив конвергентне (логічне, односпрямоване) і дивергентне (яке іде одночасно в різні напрямки, відступає від логіки) мислення, що стало важливим етапом у вивченні креативності. Більшість тестів креативності зорієнтована на виявлення дивергентних здібностей: вони не передбачають числа відповідей, оцінюють не так їх правильність,

як відповідність завданню, заохочують пошук нетривіальних і неочікуваних вирішень. П. Торренс визначив креативність як процес появи чутливості до проблем, висунення гіпотез, перевірка, зміни, перевірка гіпотез і, нарешті, формулювання і повідомлення результатів.

Проаналізувавши наукові дослідження, ми дійшли висновку, що креативність і творчість є суміжними, але не тотожними поняттями. Креативність є особистісним утворенням, що виступає базою для творчості у її процесуальному та результативному аспектах.

Зупинимося на педагогічному аспекті розвитку креативності, який глибоко не досліджувався. Є цікаві дослідження в цьому напрямку, а саме: розвиток креативності вчителів у педагогічному спілкуванні (В.І.Шинкаренко); дослідження мовленнєво-мислительної креативності особистості (Л.Г. Алексеева); розкриття структури, механізмів розвитку і функції креативності в галузі спілкування (І.В.Кала); проблеми креативності, довільна креативність особистості та її соціальна ініціативність, питання діагностики креативності учнів, психологічні особливості креативності у старшому шкільному віці і її вплив на статус старшокласників (В.Н.Козленко); тренінг креативності: розблокування творчого потенціалу особистості і професіонала (Т.Ю. Калошина); роль рефлексивного потенціалу групи в активізації творчих здібностей учнів (Л.О.Найдьонова); психологічні умови підвищення творчої активності особистості у складних ситуаціях (Ю.І.Неженцев); суб'єктивно-ціннісний аналіз становлення творчо-обдарованої особистості (О.Л.Музика); вплив емоціогенних ситуацій на творчу діяльність учнів (В.М.Ямницький) тощо.

У словнику з професійної освіти є поняття „творчість педагогічна”, під якою автори розуміють „оригінальне й ефективне розв'язання вчителем навчально-виховних завдань, досягнення творчого результату шляхом систематичних цілеспрямованих спостережень, застосування педагогічного експерименту, критичним використанням позитивного педагогічного досвіду в процесі різних видів занять і діяльності та з урахуванням віку школярів” (5, с.104). Прояви креативності завжди індивідуальні. Психологічні дослідження дають змогу окреслювати основні особливості, характерні риси креативної особистості. З-поміж них, надзвичайна продуктивність праці, вміння зосереджувати увагу і довго утримувати її на одній проблемі; гнучкість розуму, широта і оригінальність мислення; незалежність думок і оцінок, уміння критично ставитися до своїх і чужих ідей, готовність до ризику, мужність і сміливість духу і розуму; підвищене прагнення до самоствердження; схильність до гри, наявність естетичного почуття і гумору. Креативна особистість реалізується через розкриття закладеного в ній творчого потенціалу, під яким розуміють обдарованість, як готовність до здійснення різних видів діяльності, так і можливий рівень їх продуктивності. Стимулювання творчого потенціалу учнів – одне з провідних завдань учителя.

Креативність є індивідуальною особливістю дитини, проявляється як здібність відмовлятися від стереотипних способів вирішення будь-яких завдань. Креативність – дуже гнучке явище психіки, і за умови його розвитку або, навпаки, гальмування (довкілля, сім'я, школа) креативні здібності можуть зазнавати різних змін. Особливо до школи ставляться високі вимоги, у центрі уваги педагогів, у серцевині всіх шкільних реформ постає проблема особистості дитини. Педагоги повинні працювати, враховуючи нові соціальні й освітні реалії. Формування креативної особистості школяра вимагає запровадження у навчально-виховний процес активних форм і методів навчання, які значною мірою могли б забезпечити формування дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії та уяви учнів. Високі вимоги ставляться до професійного становлення і розвитку креативної особистості педагога, що виражається в гармонійному поєднанні його творчого мислення з високорозвиненими загально мовленнєвими вміннями. Уява забезпечує побудову образів продуктів праці, створення програми поведінки у невизначених проблемних ситуаціях, моделювання процесів або об'єктів. Створювані уявою вербальні образи стають основою креативного мовлення, так як всі потенційні здібності особистості адекватно реалізуються нею у мовленні. Креативне мовлення трактуємо як один із різновидів зв'язного мовлення, продукування особистістю нових оригінальних мовленнєвих образів і сюжетів на основі інтуїтивного мислення, продуктивно-творчої уяви, фантазії, що супроводжується інтелектуально-мовленнєвою активністю і словесною творчістю.

Своєрідність педагогічної діяльності полягає в постійному запиті на креативність з боку вчителя: співтворчий характер праці забезпечує його суб'єктивно-об'єктивні відношення з учнівським колективом, батьківською громадою і постійно потребує варіативних дій, неординарність та публічний характер педагогічних ситуацій зумовлює оперативність обраної системи педагогічних заходів, результативність яких визначається гнучкістю професійного креативного мислення фахівця.

Висновок. Як бачимо, креативна особистість – це такий тип особистості, для якого характерні творчий стиль життєдіяльності, високий рівень потреб, установок, ціннісних орієнтацій, нахилів, творчих задатків, рис характеру, що забезпечують їй високий рівень результативності з усіх видів життєдіяльності. Самовиявлення креативної особистості відбувається в усіх сферах її стосунків з природою, суспільством, з людьми, з самою собою. Для професійного становлення педагога, розвитку його креативної особистості насамперед потрібне креативне самовиявлення, яке розглядається як розумова активність, критичність, систематичність, швидкість розумової орієнтованості, високий рівень аналітико-синтетичної діяльності, зосереджена увага, побудова нових планів, творча уява і готовність до активної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Л.Г. Исследование речемыслительной креативности личности. – Автореф. дис.канд. психол. наук. – Ин-т психологии. – М., 1998. – 22 с.
2. Богуш А.М. Перспективні напрями розвитку дошкільного виховання в Україні // Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України „Наука і освіта”. – Одеса, 1997. – 88 с.
3. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб.: Питер, 2000. – 589 с.
4. Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Гуманізація педагогічного процесу як умова творчого розвитку дітей / Професійна творчість в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. Зб. наук. пр./ За ред. І.А. Зязюн та інші. – Київ-Запоріжжя, 1997. – 136 с.
5. Професійна освіта. Словник/ Укл. С.І.Гончаренко та ін., за ред. Н.Г.Никало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.
6. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: „Академвидав”, 2006. – 424 с.

Резюме. В статті розглядається креативність як психологічна проблема, виділені основні ознаки креативності, акцентується увага на питаннях формування креативних здібностей учасників і професійного становлення і розвитку креативної особистості майбутнього педагога.

Summary. In the article creativity is considered as a psychological problem, the basic signs of creativity are selected, it is emphasized the questions of forming of creative capabilities studying and development of creative personality of a future teacher.

УДК: [159.922.73 + 159.922.8] „313”

В.І. БЕЗЛЮДНА, Л.П. ОСЬМАК

ДИНАМІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД ПЕРЕХОДУ ВІД ПІДЛІТКОВОГО ДО РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Резюме. Стаття презентує результати вивчення динаміки параметрів життєвої перспективи на зламі двох вікових періодів, а саме підліткового і юнацького. Виявлені змістовні особливості життєвого цілепокладання особистості у ранньому юнацькому віці.

Ключові слова: життєва перспектива, життєві цілі, значущість життєвих подій.

Постановка проблеми. Зміна суспільних освітніх пріоритетів передбачає розробку інноваційних виховних технологій, орієнтованих на актуалізацію механізмів самотворення, конструювання людиною власного життя. Тому вивчення проблем життєтворчості особистості є актуальним як у соціальному контексті, так і у суто науковому.

Особливої значущості процеси формування життєвих перспектив набувають у підлітковому та юнацькому віці. Планування майбутнього стає ядром внутрішньої позиції, найбільш очевидним виявом особистісного рівня активності, афективним центром внутрішнього світу підлітка. Пусковим механізмом життєтворчих тенденцій стають потреби емансипації, прагнення досягти осмисленої ідентичності, об'єктивації “Я”, персоналізації (Н.І.Сарджвеладзе [6], А.В.Петровський [7]). Актуалізація процесу створення життєвої програми виявляється у становленні системи цільових установок і диспозицій, оволодінні власним “Я” як засобом досягнення життєвих цілей. Проекція власного “Я” у майбутнє є однією із вікових закономірностей особистісного становлення підлітка (Л.С.Виготський [2]). У юнацькому віці процеси життєтворчості набувають нового життєвого сенсу, насамперед, внаслідок співвідношення власного “Я” із світом професій. Незважаючи на багатоаспектність психологічних досліджень установок підлітків на майбутнє та планування життя старшокласниками, вивчення особливостей життєвої перспективи особистості на межі двох вікових періодів залишається недостатнім. Таке порівняльне дослідження дозволить розширити наукові знання стосовно вікових особливостей формування життєвих перспектив особистості та забезпечить розробку програм активізації особистісного зростання.

Метадослідження полягала у з'ясуванні змістовних та динамічних особливостей життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку. Теоретичну основу дослідження склали положення про життєві цілі як компонент життєвої перспективи, про усвідомлення підлітками власного “Я” з позицій майбутнього (К.А.Абульханова-Славська [1], І.С.Булах [2], Л.С.Виготський [3], І.С.Кон [5]). У якості методичного інструментарію використовувалися методики: “Діагностика ціннісних орієнтацій” (авт. М.Рокіч), “Діагностика сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО)” (авт.Д.О.Леонтьєв), “Психологічна автобіографія” (авт. О.Ю.Коржова), “Рівень співвідношення “цінності” та “доступності” у різних життєвих сферах” (авт. О.Б.Фанталова) [4]. Обсяг вибірки 50 осіб, з них 25 учнів 8-го (М = 14 р.) та 25 учнів 10-го класів (М = 16 р. 1.міс.).

Перейдемо до обговорення результатів дослідження. Вивчення ієрархії ціннісних орієнтацій дозволило з'ясувати домінуючі життєві цілі учнів та їх певні змістовні відмінності (див. табл. 1).

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-сміслова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиний Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20